Ανάλυση της θεολογίας της εικόνας της Γεννήσεως του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού (π. Κωνσταντίνος Στρατηγόπουλος)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 24 Δεκεμβρίου, 2009

Απομαγνητοφωνημένη ομιλία του πρωτοπρεσβύτερου Κωνσταντίνου Στρατηγόπουλου, στα πλαίσια των μαθημάτων Αγιογραφίας των Αγίων Εικόνων της Ορθοδοξίας μας, που έγινε την Παρασκευή, 11-11-2005.

Μάθημα 2ο

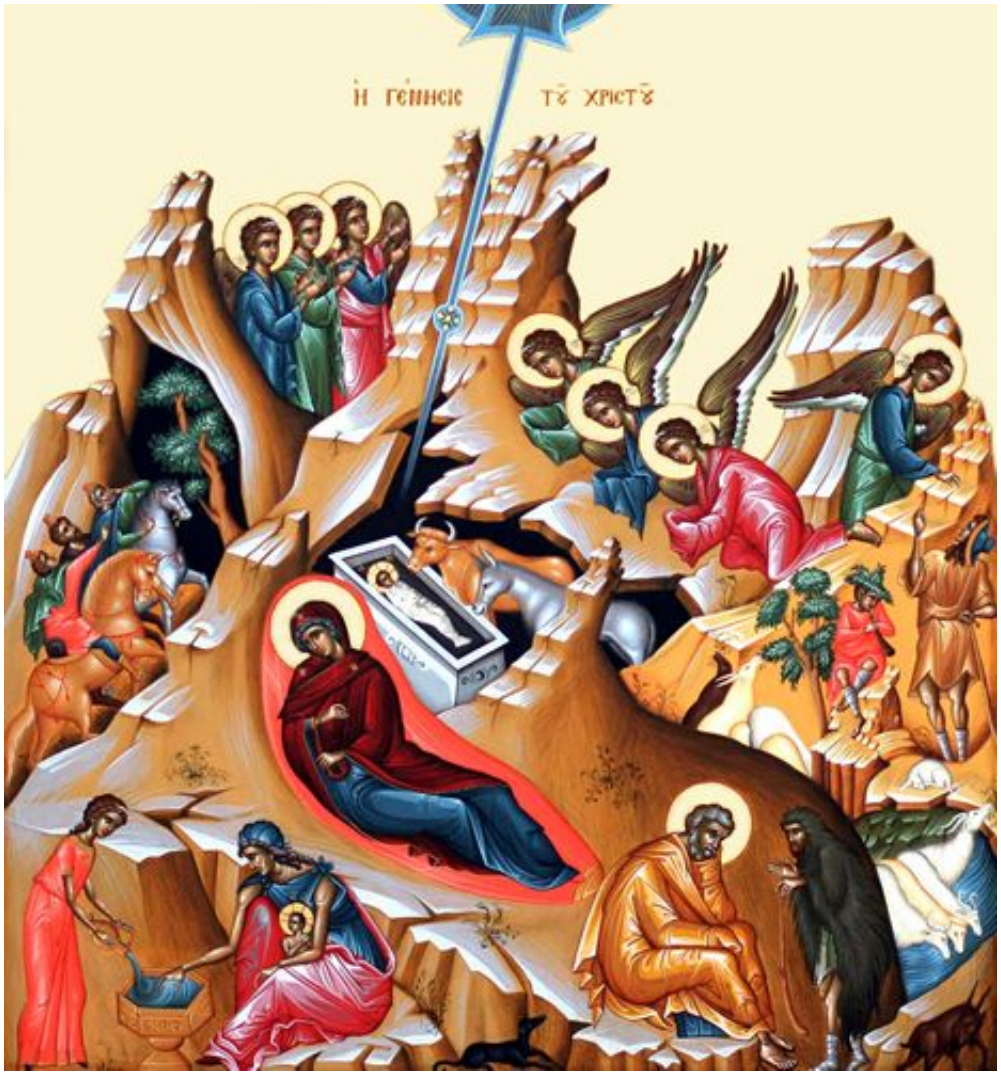

Συνεχίζουμε με την εικόνα της Γεννήσεως που είχαμε αρχίσει την προηγούμενη φορά και δεν είναι η ίδια ακριβώς εικόνα. Η σημερινή εικόνα έχει παραλλαγές και στοιχεία που δεν έχει η προηγούμενη εικόνα. Απλώς υπενθυμίζω ορισμένα, σκιαγραφικώς, πέρα από τις γενικές αρχές που σας είχα δώσει. Μίλησα για το σκοτάδι που υπάρχει μέσα στην εικόνα· μέσα σε αυτόν το χώρο που είναι το σκότος και η σκιά του θανάτου, όπως περιγράφει ο προφήτης Ησαΐας, δηλαδή στον κόσμο στον οποίο γεννήθηκε ο Χριστός. Θυμίζω τα δύο ζώα που εκφράζουν τους εξ εθνών και εξ Ιουδαίων Χριστιανούς, όπως περιγράφεται βιβλικά η λέξη αυτή από τον Μιχαία και από τον προφήτη Ησαΐα. Ο Χριστός αγιογραφείται πάντα ανάμεσα σε δυο ζώα που ήταν όλοι οι άνθρωποι· άλογοι [ήταν] ακόμη και οι Ιουδαίοι που ενώ ήξεραν ένα μέρος της αλήθειας, αλόγως φέρθηκαν. Ακόμη και οι εξ εθνών Χριστιανοί και αυτοί αλόγως φέρθηκαν. Άρα εν μέσω δύο ζώων «γνωσθείς» ο Χριστός που είναι εδώ

στη μέση….

…. Ο Χριστός είναι τυλιγμένος με κάποια σουδάρια νεκρικά. Εδώ, δηλώνεται ότι ο Χριστός γεννήθηκε για να πεθάνει για εμάς. Δεν είναι απλώς ο θρίαμβος της Γεννήσεως του Χριστού. Η Γέννηση του Χριστού ετοιμάζει το Πάσχα. Γι’ αυτό ο Χριστός κείται, κοιμάται μέσα σε έναν τάφο. Δεν κοιμάται στο οποιοδήποτε κρεβάτι· πράγμα που αποτελεί το γεγονός το οποίο θα μας συνδέσει αναγωγικά προς το χώρο της Αναστάσεως. Εδώ, έχουμε την Παρθένο, την Παναγία. Η Παρθένος έχει πάντοτε - σε όλες τις αγιογραφικές εκφράσεις - στο κεφάλι της και τις δύο πλάτες, τρία αστεράκια. Οκτάκτινα αστεράκια. Τα τρία αστεράκια δηλώνουν ότι η Παναγία ήταν Παρθένος προ, κατά και μετά τον τόκο. Είναι ακριβώς Παρθένος. Και το οκτάκτινο αστεράκι σημαίνει το μυστήριο της όγδοης ημέρας. Ο Θεός έφτιαξε τον άνθρωπο σε εφτά ημέρες. Την έβδομη ημέρα ο άνθρωπος απέτυχε. Και ο Θεός εγκαινίζει δια του έργου της Θείας Οικονομίας και της του Χριστού συγκαταβάσεως, το έργο της ογδόης ημέρας της Δημιουργίας- που είναι ακριβώς το έργο της Θείας Οικονομίας. Γι’ αυτό η Παναγία μετέχει στο έργο της Θείας Οικονομίας. Είναι διάκονος στο μυστήριο αυτό. Και γι’ αυτό ακριβώς έχει αυτά τα αστεράκια….

Να υπενθυμίσω ότι η αγιογραφία εκφράζει μία θεολογία. Βλέπετε, έχουμε ως πηγές μελέτης την Αγία Γραφή, έχουμε τους ύμνους της Εκκλησίας που είναι η υμνολογική απόδοση της θεολογίας, και έχουμε τις εικόνες που είναι η ζωγραφική απεικόνιση της θεολογίας. Άρα εδώ ό,τι κάνουμε είναι μια θεολογία. Γι' αυτό πολλές φορές απεικονίζουμε με γραφικές εκφράσεις, ακόμη και τροπάρια. Λέει το τροπάριο των Χριστουγέννων «Παρθένος καθέζεται τα Χερουβίμ μιμουμένη». Κι εδώ ακριβώς στην εικόνα, η Παναγία «καθέζεται τα Χερουβίμ μιμουμένη» με έναν τρόπο. Βλέπετε, τα χέρια της τα έχει χερουβικώς-πως, σε μια στάση προσευχής και καθέζεται. Το καθεζόμενον δηλώνει πάντοτε στη θεολογία μας μία βεβαιότητα. Υπάρχει κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης, νομίζω του προφήτου Ωσηέ, ο οποίος προφήτης Ωσηέ λέει αναφερόμενος στο Θεό : «Συ, ο καθήμενος, ημείς δε απολλύμεθα. Συ ο καθήμενος εις τους αιώνας». Βλέπετε τη συγκριτική; Ο καθήμενος και όχι ο όρθιος, ο απολλύμενος.

Δηλαδή η θέση της καθήσεως σημαίνει βεβαιότητα. Ο Θεός είναι καθήμενος. Γι’ αυτό τους αγίους δεν τους κάνουμε καθημένους. Είναι λανθασμένη και ρομαντική έκφραση να κάνεις έναν άγιο ένθρονο. Ένθρονος είναι μονάχα ο Χριστός ή η Παναγία. Δηλαδή ακρότατες μορφές. Ο καθήμενος σημαίνει μία απόλυτη βεβαιότητα. Και βλέπετε η Παναγία, μετά από την αποδοχή του γεγονότος της Θείας οικονομίας που θα λειτουργηθεί επάνω της, γίνεται η Παναγία μας. Δηλαδή, γίνεται η οριστικά αμετάπτωτος προς την αμαρτία. Γι΄ αυτό είναι καθεζόμενη η Παναγία.

Να δούμε τώρα και τα περιφερειακά, γύρω-γύρω, στοιχεία. Έχουμε τους αγγέλους οι οποίοι δοξολογούν. Υποχρεωτικά, όλοι οι άγγελοι έχουν στο κεφάλι τους μία κορδέλα. Έχουν πάντοτε πλουσία κόμη και πάντοτε - δογματικό στοιχείο είναι αυτό, δεν είναι στοιχείο δευτερεύον - μία κορδέλα. Τι σημαίνει αυτή η κορδέλα; Οι ουράνιες δυνάμεις, όπως και τα επίγεια λογικά όντα, δηλαδή οι άνθρωποι, είναι τα έλλογα ζώα – όντα. Ζώον θεούμενον είναι ο άνθρωπος. Οι άγγελοι στρέφουν το νου τους στο Θεό και ζουν εξ αυτής της τροφής. Ακόμη και η θεραπευτική της Ορθοδόξου Εκκλησίας είναι προς έναν άνθρωπο, που είναι αρρωστημένος. Και κατερραγμένος καθώς είναι να στρέψει το νου του στο Θεό. Αυτή είναι η θεραπεία. Η στροφή προς το Θεό είναι η θεραπεία. Οι άγγελοι λοιπόν, αυτό το έχουν απόλυτα. Αυτή τη στροφή προς το Θεό. Ειδικά, μετά την ημέρα που έπεσαν οι δαίμονες και δεν έπεσαν οι άγγελοι. Η ημέρα που γιορτάζουμε στις 8 Νοεμβρίου είναι η στάση των αγγέλων· και λέμε στη Θεία Λειτουργία «στώμεν καλώς, στώμεν μετά φόβου», όπου οι άγγελοι δεν έπεσαν όπως ο Εωσφόρος. Μετά από αυτή τη στάση, ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός σε ένα πολύ σπουδαίο δογματικό του κείμενο -πολύ σπουδαία δογματική, λιτή και ουσιαστική- που ονομάζεται «Έκθεσις ακριβής ορθοδόξου πίστεως»· λέει (και αυτό αποτελεί παράδοση δογματική των Πατέρων), πως οι άγγελοι μετά από αυτό το γεγονός είναι αμετάπτωτοι προς την αμαρτία. Δεν μπορούν να πέσουν ποτέ πια γιατί «έστησαν καλώς». Πράγμα το οποίο μπορεί να συνέβαινε στον άνθρωπο, αν δεν υπέκυπτε στον πειρασμό του διαβόλου. Γι’ αυτό αυτή η κορδέλα δηλώνει το μάζεμα. Επειδή το νου - το εσωτερικό μέγεθος ή το αφηρημένο μέγεθος της λέξεως «νους»· όχι απλώς «εγκέφαλος» - δεν μπορώ να το ζωγραφίσω, στην αγιογραφία προσπαθώ με εξωτερικά συμβολικά μεγέθη να εκφράσω αυτά τα οποία δεν φαίνονται. Εμείς για παράδειγμα, αγιογραφούμε την προσευχή. Ενώ αν πεις σε ένα ζωγράφο «ζωγράφισε την προσευχή», άλλος θα το κάνει τελείως νατουραλιστικά· ένας άνθρωπος που προσεύχεται στο δάσος. Άλλος θα το κάνει αφηρημένα· με μια πινελιά κόκκινη πάνω σε έναν άσπρο καμβά. Δεν γνωρίζω πώς θα το κάνει. Εμείς λοιπόν ούτε νατουραλιστικά, ούτε αφηρημένα κινούμεθα. Αλλά εκφράζουμε μεγάλες έννοιες με συμβολισμούς. Και επειδή οι άγγελοι συγκεντρώνουν το νου τους στο Θεό, βάζουμε πάνω στην πλουσία κόμη τους, που είναι τα πλούσια χαρίσματα που έχουν, αυτήν την κορδέλα. Κι αυτό το στοιχείο είναι δογματικό. Δεν υπάρχει άγγελος χωρίς κορδέλα. Θα το δούμε και σε άλλες εικόνες αυτό. Επίσης, έχουμε τους τρεις μάγους. Τη λέξη «μάγος» (μαγεία) μη την συνδέσετε με τα γεγονότα της δαιμονιώδους πράξεως της μαγείας· της επικλήσεως, δηλαδή, δαιμόνων για το καλό ή το κακό,

δηλαδή την εσφαλμένη, κατά κόσμον, διάκριση μαύρης και λευκής μαγείας. Μάγοι σημαίνει σοφοί άνθρωποι. Οι σοφοί έτσι αποκαλούνταν τότε. Επιστήμονες ήταν και φέρνουν -από ό,τι ξέρετε- τρία δώρα... χρυσό, λιβάνι και σμύρνα. Αυτά τα δώρα είναι δογματικά στοιχεία. Χρυσάφι φέρνουν στο Χριστό γιατί είναι βασιλιάς. Στο βασιλιά πηγαίνανε χρυσάφι. Λιβάνι γιατί είναι Θεός. Και σμύρνα· αυτό το άρωμα είναι σμύρνα, το υλικό με το οποίο ήλειφαν τους νεκρούς· κατά την παράδοση την εβραϊκή μεν, αλλά και σύμφωνα με άλλες εξωτερικές του εβραϊκού κόσμου παραδόσεις, υπάρχει η μύρωση. Η άλειψη, η χρίση των νεκρών για λόγους καθάρσεως, όπως κάνουμε κι εμείς. Πλένουμε τους νεκρούς μας πριν τους θάψουμε. Τον Χριστό τον ήλειψαν με σμύρνα και αλόη. Άρα είναι Θεός, είναι Βασιλιάς και είναι Αυτός ο οποίος θα πεθάνει για εμάς. Και είναι η σμύρνα, ο χρυσός και το λιβάνι -βλέπετε- συγκεκριμένα δογματικά στοιχεία.

Επίσης, έχουμε τον Ιωσήφ τον Μνήστορα. Ο Ιωσήφ ο Μνήστωρ ο οποίος πέρασε τον πειρασμό και σκέφτεται να δεχθεί την Παναγία ή όχι. Ο Ιωσήφ είναι στο κάτω άκρο της εικόνας αγιογραφημένος. Προσέξτε, όσοι είναι στο κέντρο μιας πράξεως λειτουργικής είναι στο κέντρο της εικόνας. Όσοι υπηρετούν αυτό το μυστήριο είναι στο άκρο της εικόνας. Και το κεντρικό πρόσωπο είναι πάντοτε ο Χριστός, σε μια τέτοια πολυποίκιλη εικόνα· όχι σε μία μονοπρόσωπη εικόνα του αγίου όπου ο άγιος είναι κεντρικό πρόσωπο. Ο Ιωσήφ, όπως και η Παναγία, είναι λειτουργοί του μυστηρίου. Είναι λειτουργοί του μυστηρίου ή υπουργοί [σημ. «υπουργός» στα αρχαία είναι ο βοηθός, ο υπηρέτης] του μυστηρίου. Εδώ και η Παναγία βλέπετε δεν είναι ακριβώς στο κέντρο. Λίγο πιο πλάι και πιο κάτω είναι ο Ιωσήφ. Είναι υπουργοί του μυστηρίου. Υπουργούν το μυστήριο. Συνήθως οι υπουργοί του μυστηρίου γιορτάζουν τη δεύτερη ημέρα της κυριωνύμου εορτής. Η Παναγία εορτάζεται στις 26 Δεκεμβρίου. Μία μέρα μετά τα Χριστούγεννα γιορτάζουμε -προσέξτε- τη σύναξη της Παναγίας. Είναι η γιορτή της Παναγίας και για να μη συμπέσει ταυτόχρονα και για να μη χαθεί η γιορτή του Ιωσήφ του Μνήστορος, μετατίθεται την αμέσως επόμενη Κυριακή που γιορτάζουμε τον Ιωσήφ τον Μνήστορα, μαζί με άλλους δύο προφήτες. Με αυτόν τον τρόπο γιορτάζουμε τους υπουργούς του μυστηρίου. Βλέπετε, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος απετμήθη στις 29 Αυγούστου, που είναι το μαρτύριό του, αλλά τον γιορτάζουμε κατ' εξοχήν τη δεύτερη ημέρα των Θεοφανείων, στις 7 Ιανουαρίου, επειδή υπούργησε, λειτούργησε δηλαδή το Μυστήριο της Βαπτίσεως. Είναι θεολογικές έννοιες πάρα πολύ ουσιαστικές και είναι ο άγιος υπουργός. Υπουργός σημαίνει είναι «υπό το έργον».

Να δίνετε σημασία στη διεισδυτική έκφραση των λεκτικών σχημάτων της Ελληνικής γλώσσης. Είναι υπουργός του μυστηρίου. Υπουργεί το μυστήριο πάντοτε και διακονεί το μυστήριο. Αλλά δεν είναι πολλοί έκδηλοι υπουργοί του μυστηρίου. Είναι ο Ιωσήφ Μνήστωρ και -προσέξτε- στην Ορθόδοξη αγιογραφία ποτέ δεν αγιογραφούμε τη λεγομένη κατά τα μέτρα της Δύσεως «αγία οικογένεια». Εμείς δεν έχουμε κάποια αγία οικογένεια. Έχουμε την Παναγία που είναι πάντοτε αειπάρθενος. Διατήρησε

πάντα την παρθενία της και ο Ιωσήφ υπουργεί το μυστήριο. Δεν αγιογραφούμε ποτέ «αγία οικογένεια», Χριστό, Παναγία και Ιωσήφ. Παρά μόνο σε μία περίπτωση. Είναι η φυγή στην Αίγυπτο. Όπου είναι πάνω σε ένα γαϊδουράκι η Παναγία με το Χριστό και πάλι υπουργεί ο Ιωσήφ, κρατώντας το γαϊδουράκι κι ακολουθώντας για να βοηθήσει το δρόμο τους. Δεν είναι η αγία οικογένεια. Είναι η απεικόνιση της φυγής στην Αίγυπτο με θεολογικές προδιαγραφές, όπως έχει κάθε εικόνα.

Έχουμε ακόμη το λουτρό του θείου Βρέφους, μια παράσταση πολύ παρεξηγημένη. Η παράσταση αυτή μάλιστα, μετά από τον 17ο αιώνα όταν εισχώρησαν δογματικές, ρωμαιοκαθολικές θεολογικές αντιλήψεις στο χώρο της Ορθοδοξίας - που ξεκίνησαν από τη Ρωσία και πέρασαν ακόμα και στο Άγιον Όρος - η παράσταση αυτή ήταν σοβαντισμένη σχεδόν σε όλα τα καθολικά του Αγίου Όρους. Την παράσταση του λουτρού την είχαν καλύψει γιατί θεώρησαν απαράδεκτο να παρουσιαστεί το λουτρό του Θείου Βρέφους. Αυτό ήταν δογματικό λάθος. Τώρα έχουν καθαριστεί οι εικόνες από τον σοβά. Βλέπετε και στο Άγιον Όρος κανείς δεν είναι εκφραστής μοναδικός της Ορθοδοξίας. Η Ορθοδοξία έχει τις αλήθειές της που είναι γενικότητα της αλήθειας και όχι τι λέει μόνο ένας τόπος. Κανένας τόπος δεν είναι βατικάνειος στην Ορθοδοξία. Θεωρούσαν απαράδεκτο να είναι ο Χριστός γυμνός και να λούζεται. Μα γιατί το βάζει εδώ ο αγιογράφος; Το βάζει εδώ ακριβώς ο αγιογράφος για να δηλώσει τι γινόταν σε όλα τα μωρά. Όταν γεννιόντουσαν, τα έλουζαν. Την ογδόη ημέρα - θυμάστε - γινόταν η απόλουση. Η πλήρης απόλουση. Ο Χριστός ήταν τέλειος άνθρωπος και θα περάσει από όλα τα ανθρώπινα. Παρ’ εκτός από την αμαρτία. Αν ο Χριστός δεν ελούζετο επειδή είναι Θεός και δε χρειάζεται να λουσθεί, δεν θα ήταν τέλειος άνθρωπος. Οπότε πέφτουμε σε δογματικό λάθος αφού τότε [αυτό θα σήμαινε ότι] ο Χριστός δε μας σώζει. Γιατί ως τέλειος άνθρωπος ο Χριστός, σώζει τον άνθρωπο και τον τελειώνει (σημ.: τον κάνει τέλειο). Αν ήταν κάτι παραπάνω από εμάς στην ανθρώπινή του φύση, δε θα χρειαζόταν να κοιμηθεί, δε θα χρειαζόταν να φάει -όλα αυτά μπορεί να τα κάνει ο Χριστός, είναι δεδομένα- αλλά τότε δεν θα ήταν τέλειος άνθρωπος. Θα ήταν ένας υπεράνθρωπος που δεν θα έσωζε τον άνθρωπο. Είναι η φράση του Γρηγορίου του Θεολόγου «το απρόσληπτον και αθεράπευτον». Ό,τι δεν προσλαμβάνεται δεν θεραπεύεται. Και ο Χριστός προσέλαβε τα πάντα τα δικά μας. Και τα προσέλαβε ο Χριστός όλα. Προσέξτε, τα αδιάβλητα πάθη μας. Ο Χριστός είχε πάθη, αλλά αδιάβλητα πάθη. Τι είναι αδιάβλητα πάθη; Η πείνα είναι πάθος αλλά δεν είναι αμαρτωλό. Η δίψα, ο ύπνος είναι αδιάβλητα πάθη. Τα διαβλητά τα πάθη είναι ακριβώς η εκμαύλιση αυτών των αδιαβλήτων παθών. Η γαστριμαργία σε σχέση με την πείνα. Αυτά τα λέει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός και άλλοι Πατέρες της Εκκλησίας μας.

Και φυσικά έχουμε τους ποιμένες που βρίσκονται εδώ με έναν πολυποίκιλο τρόπο. Η ανθρώπινη παρουσία, η ανθρώπινη δοξολογική παρουσία την ώρα που έρχεται ο Χριστός. Και από τον ουρανό κατεβαίνει το Θείο Φως, το άκτιστο Φως, το οποίο

καταυγάζει το μυστήριο αυτό της Γεννήσεως. Σας είπα την προηγούμενη φορά πως αγιογραφούμε ό,τι φανερώθηκε, ό,τι είδαμε -ό,τι είδαμε εμείς. Προσέξτε, εμείς. Βλέπετε το Χριστό τον είδαμε. Αλλά λέμε εμείς τον είδαμε. Μην πείτε εκείνοι. Τον Χριστό τον βλέπουμε όλοι μας εφόσον ζούμε στην Εκκλησία. Και η Εκκλησία είναι σώμα. Αυτό που είδε ένας, το βλέπουν και οι άλλοι. Η εμπειρία του σώματος είναι μοναδική. Δηλαδή αν εγώ θέλω να πάρω την αίσθηση του κρύου ή του ζεστού ενός μεταλλικού σκεύους κι ακουμπήσω μόνο τα κύτταρα της αφής μου πάνω του, δια της αφής αυτών των κυττάρων και μόνο, αποκτά όλο μου το σώμα την εμπειρία του θερμού. Δεν χρειάζεται όλο μου το σώμα να περιτυλιχτεί - τα εκατομμύρια κύτταρα που έχω πάνω στο σώμα μου - σε αυτό το σκεύος για να αποκτήσουν όλα την εγωιστική εμπειρία αυτού που κι εγώ κατάλαβα ότι είναι θερμό. Αυτή είναι η εγωιστική μας εμπειρία που λέμε: «μα εγώ δεν είδα το Χριστό». Εφόσον ζούμε στην Εκκλησία, είναι η δική μας εμπειρία. Εμείς λοιπόν αγιογραφούμε ό,τι είδαμε. Τον Χριστό τον είδαμε· Τον αγιογραφούμε. Το άγιο το Πνεύμα το είδαμε, «ωσεί περιστερά»· το αγιογραφούμε. Τον Πατέρα ποτέ δεν Τον είδαμε. Ποτέ δεν Τον αγιογραφούμε. Το τονίζω αυτό το πράγμα. Είμαστε πρακτικοί, ρεαλιστές και βαθιά θεολογικοί ταυτόχρονα. Και ό,τι δεν είδαμε δεν το αγιογραφούμε. Είδαμε Χερουβίμ· τα αγιογραφούμε. Είδαμε Σεραφίμ· τα αγιογραφούμε. Είδαμε αγγέλους, αρχαγγέλους, τους αγιογραφούμε. Δεν είδαμε τι είναι οι θρόνοι, οι κυριότητες, οι αρχές, οι εξουσίες, οι δυνάμεις, άλλες ουράνιες δυνάμεις στον ουρανό. Δεν τις αγιογραφούμε.

Ερώτηση: Συγγνώμη υπάρχει μια εικόνα που δείχνει το Θεό να αγιογραφείται ….. ….. ….. …..

Απάντηση: Εμείς δε δεχόμαστε ποτέ να αγιογραφήσουμε τον Θεό Πατέρα.

Ερώτηση: Τότε γιατί… … …. ….

Απάντηση: Το κάνουν γιατί δεν ξέρουν θεολογία της εικόνας. Εμείς ποτέ δεν κάνουμε Αγία Τριάδα -Πατέρα, Υιό και Άγιο Πνεύμα. Ένα γέροντα με μαλλιά. Είναι λάθος. Αφού δεν φανερώθηκε ο Πατέρας. «Ου μη είδητε το πρόσωπό μου και ζήσετε», είπε ο Πατέρας. Δεν βλέπει κανείς τον Πατέρα. Και ο Χριστός εμφανίστηκε κατά τα μέτρα της ανθρώπινης κατανοήσεως. Και το Άγιο το Πνεύμα «ωσεί περιστερά». Άλλο ο Χριστός που ήταν άνθρωπος και σαρκώθηκε. Και άλλο το άγιο το Πνεύμα που δε

σαρκώθηκε στο περιστέρι. Ήταν «ωσεί» - που σημαίνει «σαν». Είναι πολύ μεγάλες διαφορές. Αυτή ήταν η δογματική προσέγγιση αυτής της εικόνας. Εδώ κινούμαστε δογματικά. Και κανείς δεν αλλοιώνει δια δικών του ιδιοτύπων αντιλήψεων τη θεολογία της Εικόνας.

(Πηγή: "Φλόγα")

Διαβάστε άλλα κείμενα του π. Κωνσταντίνου πατώντας εδώ